

ประวัติศาสตร์กฎหมายไทย : ศึกษาอิทธิพลของศาสนาพราหมณ์และศาสนา พุทธกับการเมืองการปกครองสมัยสุโขทัยและอยุธยา

The Thai Legal History : Study Influence of Brahminism and Buddhism with Political in Sukhothai and Ayutthaya Period

ดิเรก คุวรสมาคม*

สำนักวิชานิติศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏเชียงราย

80 หมู่9 ตำบลบ้านดู่ อำเภอเมือง จังหวัดเชียงราย 57100

Direk Kounsamakom

School of Law, Chiang Rai Rajabhat University

80 moo.9 Muang District Chang Rai Province 57100

Email: direkpyu@gmail.com

Received: August 26, 2021

Revised: September 28, 2021

Accepted: November 16, 2021

บทคัดย่อ

การวิจัยนี้ เพื่อศึกษาถึงหลักแนวความคิดที่เกี่ยวกับการเมืองการปกครอง ตลอดจนอิทธิพลของศาสนาพราหมณ์และศาสนาพุทธที่มีต่อสังคมและการเมืองการปกครองและกฎหมายของไทยในสมัยสุโขทัยและสมัยอยุธยา ใช้ระเบียบวิธีวิจัยเชิงคุณภาพ รวบรวมข้อมูลจากเอกสารเป็นหลัก พบว่า ศาสนาพราหมณ์ มีหลักสำคัญ คือหลักศรัทธา และนับถือเทพเจ้า มีคัมภีร์สูงสุดคือ พระเวท มีเทพเจ้าสูงสุด ได้แก่ พระอินทร์ พระพรหม พระวิษณุ และพระศิวะ ส่วนพุทธศาสนาถือ ธรรม/ธรรมะสูงสุด หลักกรรม และหลักวินัย อิทธิพลของศาสนาพราหมณ์และศาสนาพุทธที่มีต่อสังคมและการเมืองการปกครองและกฎหมายในสมัยสุโขทัยและสมัยอยุธยา คือ ระบบสังคมของศาสนาพราหมณ์ มีขึ้นเพื่อการแบ่งชนชั้นเป็นวรรณะสี่เพื่อกำหนดการทำหน้าที่และการปกครองคนในระดับต่าง ๆ ส่วนระบบสังคมตามแนวคิดพุทธศาสนา มีขึ้นเพื่อให้ทุกคนเข้าถึงโอกาสทางสังคม เน้นให้ทุกคนสามารถศึกษาเล่าเรียนได้ ด้านฐานะของพระมหากษัตริย์ไทย พบว่า มีฐานะเสมือนเป็นองค์อวตารของเทพเจ้าซึ่งเป็นอิทธิพลของศาสนาพราหมณ์ ส่วนในพุทธศาสนา ถือว่า พระมหากษัตริย์มีฐานะและอำนาจสูงสุดมาจากการเลือกของคนส่วนใหญ่ จึงเรียกว่า มหาชนสมมติ ฐานะของพระมหากษัตริย์ในยุคสุโขทัยเป็นแบบพ่อปกครองลูก และมีฐานะเปลี่ยนไปเสมือนกับเทพเจ้าตามอิทธิพลของ

* รองศาสตราจารย์, สำนักวิชานิติศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏเชียงราย

ศาสนาพราหมณ์ ด้านความสัมพันธ์ระหว่างรัฐกับศาสนา พบว่า มีความเกี่ยวเนื่องกัน ต่างจากแนวคิดตะวันตกที่จะแยกความสัมพันธ์ระหว่างรัฐออกจากศาสนา สำหรับตัวบทกฎหมายสมัยสุโขทัยและอยุธยา พบว่า สมัยสุโขทัย มีกฎหมายสำคัญ ได้แก่ ศิลาจารึก หลักที่ 1, กฎหมายลักษณะลักพา พาหนะ ขโมย ลัก และไตรภูมิพระร่วง ส่วนในสมัยกรุงศรีอยุธยา พบว่า มีกฎหมายลายลักษณ์อักษรจำนวนมาก แบ่งประเภทตามเนื้อหากฎหมายในแบบปัจจุบันได้เป็น กฎหมายสารบัญญัติ กฎหมายวิธีสบัญญัติ กฎหมายปกครอง และพบว่า ได้รับอิทธิพลของแนวคิดในพุทธศาสนาและศาสนาพราหมณ์แทรกในกฎหมายเหล่านี้จำนวนมาก แสดงให้เห็นถึงสภาพสังคม การเมือง การปกครอง และกฎหมายและกระบวนการยุติธรรมในอดีตที่ยังมีร่องรอยเชื่อมโยงมายังกฎหมายไทยในปัจจุบันอีกด้วย

คำสำคัญ: กฎหมายไทย, ศาสนาพุทธ, ศาสนาพราหมณ์, การเมืองการปกครอง

Abstract

This research objective was to study the principle and concept of Brahminism and Buddhism on society and governance in the age of Sukhothai and Ayutthaya. This research was completed by qualitative approach which focus on documentary study. The result found Brahminism dominance with the principle of “Faith” and gods worshipping. The greatest scripture of Brahminism was the “Vedas”. The supreme gods of Brahminism were Indra, Brahmas, Vishnu and Shiva. In the other hand, Buddhism adhered to Dham or Dhamma as the highest order regarding Karma and Discipline. The influence of Brahminism and Buddhism on society and governance of Thailand in Sukhothai and Ayutthaya period was, in part of Brahminism, to divide the social class into the four castes for duty specification and administrative purposes. In part of Buddhism, the principle was used to established the access of equal opportunity in every part of society. For example, education was accessible to anyone regardless of their social status, etc... Thai King was held as the embodiment of god descended in Brahminism. In Buddhism, King held absolute authority and was chosen by majority of his people. This can be called “The public assumption”. In Sukhothai Era, King was its people father figure which govern the realm with “Paternity” approach. But later, the image of the king was transitioned to the embodiment of god descended as Brahminism principle believes. The relationship between religion and states was mutual coexistence which was different than the separation of church and states principle in western concept. In the certain time, there were significant law such as the first stone inscription, the law on abduction and thievery, Phra Ruang’s Three Planes. In Ayutthaya period, there were great numbers of law which can be categorized as substantive law, procedural law and administrative law. There were influences of Buddhism and Brahminism in the law. These evidences signified the society, administration, law and judicial process in the past which continued its legacy in Thailand’s present legislation.

Keywords: Thai law, Buddhism, Brahminism, Governance and administration

1. บทนำ

1.1 ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา

การศึกษาวิชาประวัติศาสตร์ มีความสำคัญอย่างยิ่งต่อสังคมและมนุษยชาติ เพราะทำให้มนุษย์ ได้เรียนรู้ถึงวิวัฒนาการของชนชาติ วัฒนธรรมประเพณี วิถีชีวิตของบรรพบุรุษ ความเจริญรุ่งเรืองตลอดจนความตกต่ำ สาเหตุแห่งความเสื่อมสลายของอารยธรรมของตนเอง เพื่อนำมาปรับปรุงเปลี่ยนแปลงสังคม วัฒนธรรมประเพณีให้เจริญสืบเนื่องต่อไปแก่อนุชนรุ่นหลัง เพื่อเป็นอนุสติให้ละเว้นการกระทำอันเป็นเหตุแห่งความเสื่อมสลายของวัฒนธรรมประเพณีของตนเอง ตลอดจนเพื่อพัฒนาเหตุที่จะทำให้สังคมวัฒนธรรมประเพณีของตนเองให้เจริญรุ่งเรืองยิ่ง ๆ ขึ้นไป สำหรับการศึกษาประวัติศาสตร์ของประเทศไทย นอกจากจะทำให้เข้าใจถึงความเป็นมาของชาติไทยว่า มีความเป็นมาอย่างไรแล้ว ยังสามารถทำให้ผู้ศึกษามีความรู้เกี่ยวกับการเมืองการปกครอง ประเพณีวัฒนธรรมที่มีการรักษาและปฏิบัติต่อเนื่องกันมาอย่างยาวนาน จนถือเป็นเอกลักษณ์ของชนชาตินั้น ๆ ว่า มีปัจจัยหรือสาเหตุอะไร ทำให้ชาติมีความเจริญรุ่งเรือง และมีสาเหตุใดที่ทำให้เกิดความเสื่อมของชาติ อาทิเช่น การศึกษาประวัติศาสตร์ของกรุงศรีอยุธยาที่ถูกพม่ารุกรานเมื่อปี พ.ศ. 2310 ว่ามีสาเหตุสำคัญประการหนึ่งคือ เกิดมาจากความแตกสามัคคีของชนในชาติ ความเห็นแก่ตัวของชนในชาติ เป็นต้นก็นำมาปรับปรุงให้เกิดความสามัคคีกัน ตลอดจนการนำความรู้ที่ได้รับจากคนรุ่นก่อนมาพัฒนาหรือต่อยอดทางความรู้ความคิด ทำให้สามารถผลิตหรือสร้างสรรค์ผลงานใหม่ได้

ประวัติศาสตร์ชาติไทย มีการอธิบายไว้โดยย่อ ดังนี้¹ 1) คนไทยดั้งเดิมอาศัยอยู่ตอนใต้ของจีนโดยก่อน พ.ศ. 800 มีอาณาจักรทางตอนใต้ของจีนเรียกว่า อาณาจักรอ้ายลาว (ราว พ.ศ. 600) มีขุนหลวงเม้า เป็นเจ้าผู้ครองอาณาจักรเริ่มนับถือพุทธศาสนาตั้งแต่นั้น โดยมีหลักฐานปรากฏในจดหมายเหตุของจีน คือ คำว่า “อ้ายลาว” เป็นคำที่คนจีนโบราณเรียกคนไทย “ลาว” หมายถึง ใหญ่, ประเสริฐ ภาษาจีนเรียกอ้ายลาวว่า ไอ่-เลี้ยว หรือ ไอ่เลี้ยวก๊ก หมายความว่าถึงชนชาติใหญ่หรือชนชาติประเสริฐที่ใหญ่โตมีหลายพวกหลายเผ่ารวมกัน ใช้ภาษาพูดใกล้เคียงกัน โดยเฉพาะภาษาไทยล้านนาที่มีการใช้สื่อสารอยู่ในมณฑลภาคใต้ของจีนในปัจจุบัน ในราวปี พ.ศ. 800 ภายหลังขงเบ้งตีดินแดนอาณาจักรอ้ายลาวแตก จึงอพยพลงมาทางใต้ สองสายคือ ล่องมาตามลำน้ำอิรวดี (อาณาจักรไทยใหญ่หรือเงี้ยว) และล่องมาตามลำแม่น้ำโขงและมาตั้งเป็นอาณาจักรยุคแรกที่เมืองแฉก (เดียนเบียนฟู) ราว พ.ศ. 1000-1200 เจ้าผู้ครองเมืองแฉกจึงให้ไพร่พลหลายพระองค์เดินทาง ขยายดินแดนมาตั้งอาณาจักรหลายแห่ง ได้แก่ อาณาจักรศรีสัตนาคนหุต (เวียงจันทน์) อาณาจักรไชยปราการ อาณาจักรโยนกนาคนคร (เชียงใหม่) อาณาจักรเวียงศรีพวน (ไชยนาทรายณ์) จึงเป็นต้นกำเนิดของชาติลาวและชาติไทยในปัจจุบัน ในส่วนตอนใต้ของจีนมีอาณาจักรคนไทยที่ตกค้างอยู่ได้ตั้งขึ้นมาอีกเรียกว่า อาณาจักรน่านเจ้า

¹ เสถียร โพธิ์นันทะ, “การบรรยายธรรมเรื่อง พระพุทธศาสนาหลังท้าวทศ (ตอน011),” นาที 25-47 ใน, <https://www.youtube.com/watch?v=4-5N9cyNMLI>, เข้าถึงเมื่อ 20 มิถุนายน 2564.

ต่อมาถูกตีจากกุบไลข่านจนแตกพ่ายแพ้ในราวปี พ.ศ. 1800 แล้วจึงมาตั้งอาณาจักรสุโขทัยขึ้น ต่อมา เมื่อกรุงศรีอยุธยาได้สถาปนาขึ้นตั้งแต่ปี พ.ศ. 1893 จนถึงปี พ.ศ. 2310 มีระยะเวลา ยาวนาน 417 ปี เหตุการณ์สำคัญในประวัติศาสตร์ตั้งแต่สมัยสุโขทัยจนถึงอยุธยา น่าสนใจอย่าง ยิ่ง ในแง่สังคมการเมืองการปกครองและกฎหมาย ตลอดจนความสัมพันธ์ระหว่างไทยกับ ประเทศเพื่อนบ้าน ทั้งนี้ เนื่องจากในยุคนั้น สังคมไทยได้เริ่มก่อร่างสร้างชาติขึ้นมา พัฒนาการ ประวัติศาสตร์ไทยในยุคนี้น่าสนใจอย่างมาก ว่าในแง่นิติศาสตร์ กฎหมายไทยในอดีต มีตัวบท กฎหมายในสมัยสุโขทัยและอยุธยาอย่างไรบ้าง มีอิทธิพลจากสิ่งใดบ้าง ความสัมพันธ์ระหว่างรัฐ กับศาสนาในสมัยนั้นเป็นอย่างไร

ผู้วิจัยจึงต้องการค้นหาว่า ประวัติศาสตร์สมัยสุโขทัยและสมัยอยุธยา การเมืองการ ปกครองของไทยในสมัยดังกล่าว มีรูปแบบอย่างไร ศาสนาพราหมณ์และศาสนาพุทธมีอิทธิพล ต่อสังคม ต่อการเมืองการปกครองและระบบกฎหมาย มีตัวอย่างเหตุการณ์อะไรบ้างที่แสดงถึง พระปรีชาสามารถของพระมหากษัตริย์ที่สัมพันธ์กับหลักในศาสนาพราหมณ์และศาสนาพุทธ อิทธิพลของชาติตะวันตกในสมัยอยุธยา เป็นอย่างไร มีเหตุการณ์ทางประวัติศาสตร์อะไรบ้างที่ เป็นจุดเปลี่ยนแปลงสำคัญในยุคนั้น ๆ ในอันจะทำให้เกิดความเข้าใจอย่างรอบด้านว่า หลักการ สำคัญในทางศาสนาพราหมณ์และศาสนาพุทธที่มีปรากฏในยุคสมัยนั้นสัมพันธ์กับกฎหมายไทย ในยุคนั้นอย่างไร แม้ว่าในปัจจุบันจะเป็นยุคสมัยที่มีความเจริญก้าวหน้าทางเทคโนโลยีอย่างสูง แต่หากได้ค้นคว้าถึงประวัติศาสตร์กฎหมายไทยในอดีตในสมัยสุโขทัยและสมัยอยุธยา ผ่านหลัก ทางศาสนาจะทำให้ได้ทราบถึงที่มาและเหตุผลของเรื่องราวในอดีตเพื่อพัฒนาองค์ความรู้ในทาง ประวัติศาสตร์กฎหมายไทยได้อีกทางหนึ่ง

1.2 วัตถุประสงค์ของการวิจัย

1.2.1 เพื่อศึกษาถึงหลักและแนวความคิดของศาสนาพราหมณ์และศาสนาพุทธที่ เกี่ยวกับการเมืองการปกครอง

1.2.2 เพื่อศึกษาถึงอิทธิพลของศาสนาพราหมณ์และศาสนาพุทธที่มีต่อสังคมและ การเมืองการปกครองและกฎหมายของไทย ในสมัยสุโขทัยและสมัยอยุธยา

1.3 แนวคิดทฤษฎีที่เกี่ยวข้อง

การวิจัยนี้ ผู้วิจัยได้ใช้แนวคิดทฤษฎี ดังต่อไปนี้

1) *แนวคิดเรื่องประวัติศาสตร์* โดยประวัติศาสตร์ มาจากคำว่า “ประวัติ” (ปวตติ) หมายถึง เรื่องราวความเป็นไป กับคำว่า “ศาสตร์” (ศาสตร) แปลว่า ความรู้ที่เป็นระบบ ใน ภาษาอังกฤษใช้คำว่า history มาจากคำว่า historia ในภาษากรีก หมายถึง การไต่สวนหรือ ค้นคว้า ,ประวัติศาสตร์ หมายถึง วิชาว่าด้วยเหตุการณ์ที่เป็นมาหรือเรื่องราวของประเทศชาติ เป็นต้นตามที่บันทึกไว้เป็นหลักฐาน² R.G. Collingwood อธิบายว่า³ ประวัติศาสตร์ คือ

² พจนานุกรม ฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ.2554, (กรุงเทพฯ: ศิริวัฒนาอินเตอร์พริ้นส์ จำกัด (มหาชน)), 712.

เหตุการณ์ในอดีตทั้งหมดของมนุษย์ หรืออดีตทั้งหมดของมนุษย์ ตั้งแต่มีมนุษย์เกิดขึ้นมาในโลก การศึกษาประวัติศาสตร์มักจะเริ่มจากความพยายามเพื่อตั้งคำถามพื้นฐาน คือ เกิดเหตุการณ์อะไรขึ้นในอดีต (What) เหตุการณ์นั้นเกิดขึ้นเมื่อไหร่ (When) เหตุการณ์นั้นเกิดขึ้นที่ไหน (Where) ทำไมจึงเกิดเหตุการณ์นั้นขึ้น (Why) เหตุการณ์นั้นเกิดขึ้นได้อย่างไร (How) ประโยชน์ของการศึกษาวิจัยทางประวัติศาสตร์นั้น มีความหลากหลาย ไม่เพียงสนองความรู้ด้านเดียวเท่านั้น ประโยชน์ในแง่นามธรรม อาจสำคัญกว่าประโยชน์เชิงรูปธรรม อันได้แก่ ทำให้เกิดความเข้าใจถึงสภาพและสาเหตุของปัญหา ผลกระทบที่เกิดจากปัญหา ทำให้ได้องค์ความรู้ที่หลากหลายและอาจนำไปใช้ในการกำหนดนโยบายต่าง ๆ เป็นประโยชน์ ทำให้เกิดความภาคภูมิใจและกระตุ้นความรู้สึกรักหวงแหนในประเทศชาติ ตลอดจนตระหนักถึงคุณค่าของมรดกทางวัฒนธรรมที่บรรพบุรุษมีการสั่งสมไว้ ในด้านผู้วิจัยการศึกษาประวัติศาสตร์ทำให้มีทักษะในการคิดวิเคราะห์ปัญหาต่าง ๆ เพื่อนำไปประยุกต์กับศาสตร์อื่น ๆ ได้ ในที่สุดก็จะทำให้เกิดการพัฒนาคุณภาพประชากรในสังคม

2) แนวคิดเกี่ยวกับศาสนา โดยศาสนาพราหมณ์ มีหลักสำคัญ คือ หลักศรัทธา (Faith) และนับถือเทพเจ้าสูงสุด โดยถือว่ามีเทพเจ้าเป็นผู้สร้างสิ่งทั้งหลายทั้งปวง ได้กำหนดวิธีให้มนุษย์ต้องประพฤติปฏิบัติตาม เรียกว่า ไตรเพท คือ พระเวทสาม หลักและความรู้ในพระเวท มนุษย์ได้รับการถ่ายทอดจากพระพรหม (เทพผู้สร้าง) ได้รับการถ่ายทอด (ศรุต) มาจากพระพรหม จากนั้นฤาษีถ่ายทอดต่อมาให้พระมนู ซึ่งเป็นกษัตริย์องค์แรกในทศณะศาสนาพราหมณ์ จากนั้นจึงมาถ่ายทอดให้มนุษย์ต้องถือและปฏิบัติตาม เปรียบเสมือนกฎหมายสูงสุด ที่เรียกว่า คัมภีร์มานวธรรมศาสตร์ ในศาสนาพราหมณ์มีเทพสูงสุดตามลำดับ ได้แก่ พระอินทร์, พระพรหม, พระวิष्ณุ/พระนารายณ์ และพระศิวะ/พระอิศวร หลักการสำคัญของศาสนาพราหมณ์คือนับถือเทพเจ้าว่า เป็นสิ่งสูงสุด ต้องเคารพและเชื่อฟังโดยดี และมีอิทธิพลต่อความคิดความเชื่อของผู้คน สังคมอินเดียอย่างมากโดยเฉพาะการกำหนดชนชั้นหรือระบบวรรณะ 4 ในการปกครองบ้านเมือง คือ กษัตริย์ พราหมณ์ แพศ ศูทร ซึ่งก็คือการจัดระเบียบในการปกครองคนในยุคนั้น

ส่วนพุทธศาสนา เป็นศาสนาที่ปฏิเสธความเชื่อที่ว่า สิ่งทั้งหลายเกิดขึ้น เพราะมีผู้บันดาลหรือทำให้เกิดให้มีขึ้นโดยพระผู้เป็นเจ้า ดังเช่น เทพเจ้าต่างๆแบบศาสนาพราหมณ์ พุทธศาสนาเชื่อในสิ่งที่เรียกว่า ธรรม/ธรรมะ (Dharma)⁴ นอกจากนี้พุทธศาสนายังเชื่อในหลัก กรรม หรือหลักการกระทำ โดย กรรม คือ เจตนา อันได้แก่ เจตจำนง ความตั้งใจ ความเลือกคัดตัดสินใจ

³ Richard J. Evans “‘The Two Faces of E.H. Carr’. *History in Focus*, Issue 2: What is History?, University of London,” 2001, <https://archives.history.ac.uk/history-in-focus/Whatishistory/evans10.html>, accessed July 19, 2021.

⁴ คำว่า “ธรรม/ธรรมะ” มีความหมายดังนี้ 1. สิ่งต่างๆทั้งหลายประดามีทั้งที่มองเห็นและมองไม่เห็น (ธรรมชาติ) 2. ความเป็นไปของสิ่งทั้งหลายเหล่านั้น (ธรรมตา) 3. วิธีปฏิบัติต่อสิ่งทั้งหลายเหล่านั้น (ธรรมจริยา) 4. คำสอนของผู้รู้ที่อธิบายสิ่งทั้งหลายเหล่านั้น (ธรรมเทศนา)

มุ่งหมายที่จะกระทำ พลังนำที่เป็นตัวนำ บ่งชี้ กำหนดทิศทางแห่งการกระทำทั้งหมดของมนุษย์ หลักสำคัญอีกส่วนหนึ่งคือ วินัย หมายถึงการจัดระเบียบชีวิตและระบบสังคมทั้งหมด ไม่ว่าจะเป็น วินัยในเรื่องการจัดตั้งวางระบบเศรษฐกิจ ระบบสังคมการเมืองการปกครอง การพิจารณา ตัดสินคดี ระบบกฎหมาย เป็นต้น นี่คือนัยในความหมายอย่างกว้าง วินัยในพุทธศาสนา เป็นเรื่องการบัญญัติของมนุษย์หรือเป็นการจัดตั้งขึ้นเป็นสิ่งที่ไม่มีอยู่จริงตามธรรมชาติ

3) *แนวคิดกฎหมายไทย* ที่มาของกฎหมายไทยในอดีต ได้แก่ ที่มาที่ไม่เป็นลายลักษณ์อักษร มาจากบรรดากฎเกณฑ์ทางสังคมที่ใช้กันอยู่ แม้ในยุคบุพกาล สังคมของการอยู่ร่วมกัน แม้เป็นชุมชนเล็ก ๆ ก็มีการใช้กฎเกณฑ์ทางสังคม ในทางสังคมวิทยา เรียกว่า⁵ บรรทัดฐานทางสังคม (Social Norms) มีที่มาจากศีลธรรม(Morality) วิถีชาวบ้าน (Folkways) ขนบธรรมเนียม วัฒนธรรม (Custom, Culture) จารีตประเพณี (Tradition) ส่วนที่มาเป็นลายลักษณ์อักษร ได้แก่ คัมภีร์มานวธรรมศาสตร์ในศาสนาพราหมณ์ และ คัมภีร์พระธรรมศาสตร์ในพุทธศาสนา ซึ่งก็คือ หลักการสูงสุดในศาสนาพราหมณ์และพุทธศาสนา (ธรรมะ) ที่ผู้ปกครองต้องยึดถือและ ปฏิบัติตาม ต่อมาเมื่อกษัตริย์ทรงมีการวินิจฉัยชี้ขาดหรือมีราชโองการในเรื่องต่าง ๆ ก็กลายมาเป็นพระราชศาสตร์/ราชศาสตร์ หรือวิทยาการว่าด้วยอำนาจของกษัตริย์ที่ทรงใช้ถูกต้อง สอดคล้องกับธรรม และต่อมามีการออกกฎหมายต่าง ๆ เฉพาะเรื่องได้แก่ พระอัยการต่าง ๆ

1.4 ขอบเขตการวิจัย

ด้านเนื้อหา: ศึกษาประวัติศาสตร์กฎหมายไทยสมัยสุโขทัยและอยุธยา ผ่านหลักการใน ศาสนาพราหมณ์และศาสนาพุทธ โดยการค้นคว้าจากแหล่งข้อมูลปฐมภูมิ (Primary Source) ได้แก่ จารึกจดหมายเหตุบันทึกประวัติศาสตร์ต่าง ๆ และจากแหล่งข้อมูลทุติยภูมิ (Secondary Source) ได้แก่ งานวิจัย หนังสือ ตำรา บทความทางวิชาการที่เกี่ยวข้อง และจากการบรรยาย เหตุการณ์ทางประวัติศาสตร์โดยผู้เชี่ยวชาญ ได้แก่ สมเด็จพระพุทธโฆษาจารย์ (ป.อ. ปยุตโต) และอาจารย์เสถียร โพธิ์นันทะ ตลอดจนผู้เชี่ยวชาญด้านประวัติศาสตร์ไทยที่มีเผยแพร่ในสื่อ ต่าง ๆ มีระยะเวลาวิจัย 8 เดือน ตั้งแต่เดือนธันวาคม 2563 ถึงสิงหาคม 2564

1.5 วิธีดำเนินการวิจัย

การทำวิจัยครั้งนี้ ใช้ระเบียบวิธีวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) โดยการ วิจัยเอกสาร (Documentary Research) โดยเอกสารชั้นต้น (Primary source) จะเน้นที่งาน เขียนของผู้ที่เชี่ยวชาญทางศาสนาพราหมณ์และศาสนาพุทธ ได้แก่ บทความการบรรยายธรรมะ ของสมเด็จพระพุทธโฆษาจารย์ (ป.อ. ปยุตโต) และจากการบรรยายความรู้เกี่ยวกับพุทธศาสนา ของอาจารย์เสถียร โพธิ์นันทะ ที่ได้มีการบันทึกเสียงเผยแพร่ไว้ในสื่ออินเทอร์เน็ต ได้แก่ วิทยุแนวศกวัน และสื่อการบรรยายของอาจารย์เสถียร โพธิ์นันทะ ขณะที่เอกสารชั้นรอง (Secondary source) รวบรวมจาก ตำรา หนังสือ บทความ งานวิจัยทางประวัติศาสตร์

⁵ ดิเรก ควรสมาคม, *หลักการทั่วไปและความรู้พื้นฐานทางกฎหมาย*, (กรุงเทพฯ: วิญญูชน, 2563), 16-17.

กฎหมายและทางศาสนาพราหมณ์และศาสนาพุทธ และมุ่งเน้นงานของสมเด็จพระพุทธโฆษาจารย์ (ป.อ. ปยุตฺโต) ด้วยการสืบค้นทางอินเทอร์เน็ต จากนั้นจึงศึกษาด้วยการฟังคำบรรยายธรรมะในหัวข้อที่เกี่ยวข้องกับประเด็น แล้วถอดเทปจดบันทึกเนื้อหา อีกส่วนหนึ่งค้นคว้าจากหนังสือธรรมะ ที่มีในสื่ออินเทอร์เน็ต ทำการดาวน์โหลดจดบันทึกและแยกแยะประเด็นที่เกี่ยวข้อง

การวิเคราะห์ข้อมูล ข้อมูลจากเอกสาร ได้แก่ หนังสือ บทความ งานวิจัยด้านประวัติศาสตร์ หนังสือธรรมะ บทความต่าง ๆ ใช้วิธีการวิเคราะห์เนื้อหา (Content Analysis) วิพากษ์ข้อมูลเพื่อตีความหมายและสรุปผล ค้นหาให้ได้ข้อมูลที่เป็นหลักการสำคัญที่เกี่ยวข้องกับปัญหาการวิจัย สำหรับข้อมูลจากเทปคำบรรยายธรรมะ ใช้การฟังและถอดความจดเป็นประเด็นที่เกี่ยวข้อง จากนั้นนำมาประกอบกับข้อมูลที่ได้จากเอกสาร แล้วนำมาจัดทาระบบเพื่อการวิเคราะห์สรุปผล ตามประเด็นที่กำหนดไว้ ทั้งนี้ ประกอบกับการวิเคราะห์ โดยการตรวจสอบข้อมูลให้ตรงกันหากยังไม่กระจ่างชัด จะกลับไปตรวจสอบด้วยการฟังซ้ำจนได้ผลตรงกัน การวิเคราะห์ข้อมูลด้วยการพรรณนาความ (Descriptive)

1.6 ประโยชน์ที่จะได้รับ

16.1 ทำให้ทราบหลักและแนวความคิดของศาสนาพราหมณ์และศาสนาพุทธเกี่ยวกับการเมืองการปกครอง

16.2 ทำให้ทราบถึงอิทธิพลของศาสนาพราหมณ์และศาสนาพุทธที่มีต่อสังคมและการเมืองการปกครองของไทยและตัวบทกฎหมาย ในสมัยสุโขทัยและสมัยอยุธยา

2. ผลการวิจัย

2.1 หลักและแนวความคิดของศาสนาพราหมณ์และศาสนาพุทธที่เกี่ยวกับการเมืองการปกครอง

ศาสนาพราหมณ์ มีหลักสำคัญ คือ หลักศรัทธา (Faith) และนับถือเทพเจ้าสูงสุด โดยถือว่าเทพเจ้าเป็นผู้สร้างสิ่งทั้งหลายทั้งปวง ตั้งแต่ ดวงดาว ดวงอาทิตย์ โลกและมนุษย์ ตลอดจนสัตว์และพืชพรรณต่าง ๆ และกำหนดวิธีให้มนุษย์ต้องประพฤติปฏิบัติตาม เรียกว่า ไตรเพท คือพระเวทสาม หลักและความรู้ในพระเวท มนุษย์ได้รับการถ่ายทอดจากพระพรหม (เทพผู้สร้าง) ได้รับการถ่ายทอด (ศรุต) มาจากพระพรหม จากนั้นฤาษีถ่ายทอดต่อมาให้พระมนู ผู้ซึ่งเป็นกษัตริย์องค์แรกในทศนาศาสนาพราหมณ์ จากนั้นจึงมาถ่ายทอดให้มวลมนุษย์ต้องถือและปฏิบัติตาม เปรียบเสมือนกฎหมายสูงสุดอย่างหนึ่ง ที่เรียกว่า คัมภีร์มานวธรรมศาสตร์⁶ ทั้งนี้ในศาสนาพราหมณ์มีเทพสูงสุดตามลำดับ ได้แก่ 1) พระอินทร์ เป็นเทพเจ้าที่มากับชนเผ่าอารยันดั้งเดิม พระอินทร์ถือเป็นเทพแห่งการทำสงคราม เนื่องจากในยุคที่อารยันยกทัพเข้ามา รุกรานเข้าไปในชมพูทวีปนั้น ความเชื่อของอารยันนับถือพระอินทร์เป็นใหญ่ ตามคติความเชื่อที่ว่าพระอินทร์รบกับพวกอสูร ขณะเดียวกันพระอินทร์เป็นเทพผู้เป็นใหญ่แห่งเทพทั้งปวงในสวรรค์

⁶ แสง บุญเฉลิมวิภาส, *ประวัติศาสตร์กฎหมายไทย*, พิมพ์ครั้งที่10, (วิญญูชน, 2554), 284.

ชั้นดาวดึงส์ มีอำนาจหน้าที่ในการดูแลรักษาสวรรค์และมนุษย์ มีความเป็นอมตะคือ ไม่ตาย

2) *พระพรหม* เป็นเทพเจ้าที่ชนเผ่าอารยันได้เข้าครอบครองชมพูทวีปได้แล้ว จึงต้องการเน้นด้านการปกครอง โดยถือว่าพระพรหมเป็นผู้สร้างสรรพสิ่งทั้งหลายทั้งปวง โดยถือว่าพระพรหมมีสี่หน้า และมีความหมายถึง วรรณะสี่ ได้แก่ กษัตริย์ พราหมณ์ แพศย์ ศูทร ในยุคนี้อิทธิพลของพราหมณ์จึงมีมากขึ้น เพราะถือว่าชนชั้นพราหมณ์เป็นผู้ติดต่อกับพระพรหมได้ด้วยการบูชาผ่านพิธีกรรมซึ่งต้องให้พราหมณ์เป็นเจ้าพิธีในการติดต่อกับพระพรหม

3) *พระวิษณุ/พระนารายณ์* เป็นหนึ่งในเทพสามองค์ ตามคติในศาสนาฮินดู⁷ (ศาสนาพราหมณ์เดิม) โดยพระวิษณุ/พระนารายณ์เป็นเทพเจ้าสูงสุด มีหน้าที่ดูแลปกป้องรักษาโลกทั้งสาม

4) *พระศิวะ/พระอิศวร* เป็นเทพเจ้ามีอำนาจหน้าที่ในการทำลายสิ่งที่ไม่ดีทั้งหลายทั้งปวงในโลกทั้งสาม สรุปได้ว่า หลักการนับถือเทพเจ้าว่า เป็นสิ่งสูงสุด ต้องเคารพและเชื่อฟังโดยดี และมีอิทธิพลต่อความคิดความเชื่อของผู้คน สังคมอินเดียอย่างมากโดยเฉพาะการกำหนดชนชั้นหรือระบบวรรณะ

4 ในการปกครองบ้านเมือง คือ กษัตริย์ พราหมณ์ แพศย์ ศูทร ซึ่งก็คือการจัดระเบียบในการปกครองคนในยุคนั้น ส่วนพุทธศาสนา เป็นศาสนาที่ไม่เชื่อว่า สิ่งทั้งหลายเกิดขึ้น เพราะมีผู้บันดาลหรือทำให้เกิดให้มีขึ้นโดยพระผู้เป็นเจ้า เทพเจ้าต่าง ๆ แบบศาสนาพราหมณ์ พุทธศาสนาเชื่อในสิ่งที่เรียกว่า ธรรม/ธรรมะ (Dharma) ได้แก่ 1) หลักธรรม คือ ความจริงที่มีอยู่ตามธรรมดาของสิ่งต่าง ๆ ทั้งหลาย แบ่งเป็น 4 ประเภท คือ ธรรมชาติ อันหมายถึง สิ่งต่างๆทั้งหลายทั้งปวงประดามีทั้งที่มองเห็นได้เป็นรูปธรรม และสิ่งที่มองไม่เห็นเป็นนามธรรม, ธรรม คือ ธรรมดา อันหมายถึง ความเป็นไปหรือความเป็นจริงของสิ่งต่าง ๆ ทั้งหลายทั้งปวงประดามีเหล่านั้น, ธรรม คือ ธรรมจริยา หรือข้อควรปฏิบัติ คือ ข้อที่มนุษย์ต้องทำต้องปฏิบัติให้สอดคล้องกับธรรมดาของธรรมชาติ, ธรรม คือ ธรรมเทศนา หรือคำสอน ของพระสัมมาสัมพุทธเจ้าที่สือไปสู่ธรรมชาติ ธรรมดาและธรรมจริยา นอกจากนี้พุทธศาสนายังเชื่อในหลัก กรรม หรือหลักการกระทำโดย

2) กรรม คือ เจตนา อันได้แก่ เจตจำนง ความจงใจ ความเล็งคิดตัดสินใจ มุ่งหมายที่จะกระทำพลังนำที่เป็นตัวนำ บังชี้ กำหนดทิศทางแห่งการกระทำทั้งหมดของมนุษย์ หลักกรรม คือ การกระทำ รวมทั้งสังคม หรือกรรมในแง่กิจกรรมร่วมกันในหมู่มนุษย์ เมื่อแต่ละคนได้กระทำกรรมร่วมกัน คือการประกอบอาชีพการงาน การดำเนินการกิจกรรมต่าง ๆ ขึ้นในสังคม หลักกรรมในพุทธศาสนา คือ “หลักเหตุผลในแง่การกระทำของมนุษย์ว่า ผลที่ต้องการจะสำเร็จได้ด้วยการกระทำ” ขณะที่หลักกรรมในศาสนาพราหมณ์ มีขึ้นเพื่อสนับสนุนวรรณะสี่ อันได้แก่ กษัตริย์ พราหมณ์ แพศย์ ศูทร

3) หลักวินัย หมายถึงการจัดระเบียบชีวิตและระบบสังคมทั้งหมด ไม่ว่า จะเป็นวินัยในเรื่องการจัดตั้งวางระบบเศรษฐกิจ ระบบสังคมการเมืองการปกครอง การพิจารณา

⁷ ตามคติในศาสนาฮินดู คำเรียกว่า ศาสนาฮินดู เดิมคือศาสนาพราหมณ์ โดยเมื่อพุทธศาสนาเจริญรุ่งเรืองขึ้นในอินเดีย ทำให้พวกพราหมณ์เสียประโยชน์ จึงพยายามฟื้นอำนาจขึ้นมา ด้วยการเอาคำสอนในพุทธศาสนามาปรับใช้ใหม่ ศาสนาฮินดูจึงเกิดขึ้นหลังพุทธศาสนา อาจเรียกว่าเป็นศาสนาพราหมณ์ที่ปรับตัวขึ้นมาใหม่, ดูเพิ่มเติมใน พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ.ปยุตฺโต), จาริกบุญ จาริกธรรม, พิมพ์ครั้งที่ 11, (พิมพ์สวຍ, 2553), 450-452.

ตัดสินคดี ระบบกฎหมาย เป็นต้น นี่คือนัยในความหมายอย่างกว้าง นัยในพุทธศาสนา เป็นเรื่องการบัญญัติของมนุษย์หรือเป็นการจัดตั้งขึ้นเป็นสิ่งที่ไม่มีอยู่จริงตามธรรมชาติ

2.2 อิทธิพลของศาสนาพราหมณ์และศาสนาพุทธที่มีต่อสังคมและการเมืองการปกครอง และกฎหมายของไทย ในสมัยสุโขทัยและสมัยอยุธยา

2.2.1 ระบบสังคม พบว่า ในแนวคิดของศาสนาพราหมณ์ ได้กำหนดชนชั้นขึ้นแบบตายตัว เรียกว่า วรรณะสี่ ได้แก่ วรรณะกษัตริย์ วรรณะพราหมณ์ วรรณะแพศย์ และวรรณะศูทร การกำหนดเช่นนี้ ทำให้เกิดเป็นระบบการเมืองและการปกครองขึ้นในสังคมอินเดียตั้งแต่โบราณตลอดจนเกิดระบบกฎหมายของสังคม มีกษัตริย์เป็นผู้นำผู้ปกครองสืบว่าเกิดมาจากพระพาหา (แขน) ของพระพรหม ขณะที่วรรณะพราหมณ์เกิดจากพระโอษฐ์ (ปาก) ของพระพรหม มีหน้าที่บอกหรือสื่อสารกับพระพรหม ส่วนวรรณะแพศย์ เกิดจากตะโพกของพระพรหม ทำหน้าที่เดินทางค้าขายประกอบธุรกิจ วรรณะศูทรเกิดจากเท้าของพระพรหม ทำหน้าที่เกี่ยวกับการใช้แรงงาน คิดเช่นนี้ ในคัมภีร์มานวธรรมศาสตร์กำหนดให้ วรรณะที่สามารถศึกษาเล่าเรียนพระเวทย์ได้ คือ วรรณะกษัตริย์ วรรณะพราหมณ์ วรรณะแพศย์ ส่วนวรรณะศูทร ไม่มีสิทธิในการศึกษาเล่าเรียน หากฝืนเข้ามาศึกษาเล่าเรียน จะถือว่าละเมิดกฎที่กำหนดในคัมภีร์มานวธรรมศาสตร์ มีโทษรุนแรงมาก ตั้งแต่การถูกตะกั่วหลอมหยอดหู หากเข้ามาแอบฟังการเรียนพระเวทย์ โทษตัดลิ้นหากสาธยายพระเวทย์ และโทษผ่ากายเป็นสองซีกหากเข้ามาเรียนพระเวทย์ เหล่านี้คือบทลงโทษ หรือสภาพบังคับทางกฎหมาย (Sanctions) ขณะที่ระบบสังคมตามแนวคิดพุทธศาสนา ที่แท้จริงเรียกว่า “สังฆ” (อ่านว่า สัง-ฆะ)⁸ ทั้งนี้คำว่า สังคม เป็นศัพท์สมัยใหม่ รากศัพท์มาจากคำว่า สังฆะมะ หรือสังฆะโม หมายถึง ไปด้วยกัน, ไปพบกันหรือประชุมกัน, ไปเจอกัน, คบหากัน คำว่า สังคม ทางพุทธศาสนา ใช้คำว่า โลกะหรือโลก สังคมหรือสังฆะโม ในบาลีเดิม ถือว่าหมู่มนุษย์มาอยู่รวมกันเรียกว่า โลก คำว่า สังฆะโม หมายถึง การที่หมู่คนมาเกี่ยวข้องกันในภาวะปกติธรรมดา ไปด้วยกัน พบปะกัน เพื่อเกื้อกูลต่อโลก (สังคม) ระบบสังคมในคติพุทธศาสนา ไม่เห็นด้วยกับการแบ่งชนชั้น แม้ในความเป็นจริงทุกสังคมมีการแบ่งชนชั้นถือเป็นเรื่องสมมุติ หรือถือว่าเป็นเรื่องที่เกิดจากการยอมรับร่วมกัน เพื่อประโยชน์บางอย่างเท่านั้น แต่พุทธศาสนาถือว่า มนุษย์ทุกคนเป็นมนุษย์เหมือนกัน แม้มนุษย์แต่ละคนจะไม่มีใครเหมือนกัน ในประเด็นนี้คือ หลักความเป็นสากลในพุทธศาสนาในความเป็นมนุษย์ ที่มีมาก่อนหลักสิทธิมนุษยชนของตะวันตกพุทธศาสนาให้สิทธิและเสรีภาพในการเข้าถึงการศึกษา โดยให้สิทธิในการบวชเรียน ที่มนุษย์ทุกคนสามารถเข้าสู่วิทยาการศึกษาเล่าเรียนในธรรมวินัยได้ หากเทียบหลักทางกฎหมายปัจจุบัน คือ หลักเสรีภาพและหลักความเสมอภาค

2.2.2 คุณลักษณะพิเศษฐานะของพระมหากษัตริย์ไทย พบว่า พระมหากษัตริย์อยู่ในฐานะเป็นสถาบันสูงสุดของสังคมไทย เนื่องจากทรงเป็นนักปกครองเป็นทั้งผู้ใช้พระราชอำนาจ

⁸ สมเด็จพระพุทธโฆษาจารย์ (ป.อ.ปยุตโต), ธรรมบรรยายเรื่อง “สังฆะ สังคม ไม่มีสงคราม” เทปบันทึกเสียง, เนื่องในวันอาสาฬหบูชา วัดญาณเวศกวัน, 2560.

และพระราชธรรม กล่าวคือ ทรงมีอำนาจในการปกครองที่ได้รับมาจากอิทธิพลมาจากศาสนาพราหมณ์ ผู้ที่ดำรงตำแหน่งกษัตริย์คือ⁹ องค์อวตารของเทพเจ้า มีการใช้คำเรียกเช่น คำว่า นารายณ์อวตาร เสด็จลงมาเพื่อทำหน้าที่ดูแลปกป้องรักษาความผาสุกของโลกมนุษย์ ในแง่วรรณคดีถือว่า กษัตริย์มาจากพระพาหะ (แขน) ของพระพรหมในศาสนาพราหมณ์ เปรียบได้กับการมีกำลังอำนาจในการรบการศึกต่าง ๆ ด้วยการใช้แขนในการถือศาสตราวุธ ในยามสงบทรงมีอำนาจในการลงโทษ ส่วนพุทธศาสนา ในอัครัญสูตรถือว่าพระมหากษัตริย์มีฐานะและอำนาจสูงสุดมาจากการเลือกของคนส่วนใหญ่ ตั้งแต่ยุคบุพกาล มีชื่อเรียกว่า มหาชนสมมติ หรือผู้ที่คนส่วนใหญ่พร้อมใจกันเลือกขึ้นมาให้เป็นใหญ่ คำว่า กษัตริย์ จึงหมายถึง ผู้เป็นใหญ่ในเขต และยังถูกเรียกอีกว่า ราชา แปลว่า ผู้ยังให้ประชาชนพึงพอใจ

ความสัมพันธ์ระหว่างพระมหากษัตริย์กับประชาชนในสมัยกรุงสุโขทัย เป็นไปในแบบบิดาดูแลบุตรหรือพ่อปกครองลูก ดังข้อความในศิลาจารึกหลักที่ 1 และในไตรภูมิพระร่วง ส่วนในสมัยอยุธยา ฐานะของพระมหากษัตริย์เปลี่ยนไป เมื่อมีคตินิยมความคิดของศาสนาพราหมณ์มีอิทธิพลเกี่ยวกับสมมติเทพมาผสมผสาน พระมหากษัตริย์ทรงเป็นเสมือนเทพเจ้า ดังที่ปรากฏในพระนาม เช่น สมเด็จพระรามาธิบดี สมเด็จพระรามาธิบดี สมเด็จพระอินทราชา สมเด็จพระนารายณ์มหาราช ล้วนแต่อิงกับชื่อเทพเจ้าในศาสนาพราหมณ์ ไม่ว่าจะเป็น พระราม พระอินทร์ พระนารายณ์ เป็นต้น

หลักพุทธศาสนากับการปกครอง ในสมัยสุโขทัย เห็นได้จากวรรณกรรม เถภูมิกถาหรือไตรภูมิพระร่วง¹⁰ ซึ่งเป็นหลักคำสอนทางพุทธศาสนา ได้แก่ การสอนหลักความประพฤติสำหรับคนทุกคนไม่ว่าชนชั้นใด สอนเรื่องหลักกรรมหรือการกระทำว่า “กรรมที่ทุกคนทำไม่ว่าชนชั้นใด เมื่อทำแล้วย่อมได้รับผลเสมอเหมือนกัน” และยังสอนให้รู้เท่าทันสภาวะการตามความเป็นจริง หรือหลักอนิจจัง ว่าสิ่งทั้งหลายล้วนไม่เที่ยงเพื่อตั้งมั่นไม่ให้เกิดความประมาทในการดำเนินชีวิต ส่วนแนวคิดด้านการปกครอง คือ การปกครองโดยธรรม ถือความจริงความถูกต้องความดีงาม หรือการถือธรรมเป็นใหญ่ (ธรรมาธิปไตย) แนวคิดเกี่ยวกับความยุติธรรมและการลงโทษ ไม่เน้นการใช้อำนาจลงโทษรุนแรง ไม่มีการลงโทษที่รุนแรง เช่น ไม่มีโทษประหารชีวิตในกฎหมายสมัยสุโขทัย และยังมีการตรวจสอบผู้ปกครอง เรียกว่า คติการชุมนุมที่พระลานหลวง โดยการที่ประชาชนยกขบวนกันไปชุมนุมร้องเรียนที่หน้าพระลาน/พระลานหลวง หากมีความเดือดร้อนทุกข์ยาก เพื่อให้พระเจ้าแผ่นดินได้สดับฟังเสียงการประท้วงด้านนอกนั้นแล้วหาทางแก้ไขบรรเทาความเดือดร้อนของประชาชน

หลักพุทธศาสนาสำหรับพระมหากษัตริย์ ต้องยึดถือและปฏิบัติ ที่สำคัญได้แก่¹¹

1) *หลักจักรวรรดิวัตรสูตร* หมายถึง ข้อปฏิบัติหรือหน้าที่ประจำของผู้ปกครอง ได้แก่ การยึดถือธรรม

⁹ มรว.ศุภวัฒน์ เกษมศรี, *สถาบันพระมหากษัตริย์ไทย*, มูลนิธิสมเด็จพระเทพรัตนราชสุดา, นามานุกรมพระมหากษัตริย์ไทย, (กรุงเทพฯ: นานมีบุ๊คพับลิเคชั่น จำกัด, 2554), 6-10.

¹⁰ พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ.ปยุตโต), *พัฒนาสังคมไทย ด้วยความรู้เข้าใจไตรภูมิ*, (2555), 28.

¹¹ สมเด็จพระพุทธโฆษาจารย์ (ป.อ.ปยุตโต), *ธรรมของพระราช*, มปท., (2560), 9-12.

เป็นใหญ่ เคารพนับถือบูชายำเกรงธรรม ยึดธรรมเป็นหลัก เป็นธงชัย (ธรรมาธิปไตย) จัดการ รักษาป้องกันและคุ้มครองอันชอบธรรมและเป็นธรรม แก่ประชาชนทุกหมู่เหล่า (ธรรมการึกษา) ห้ามกัน มิให้มีการอันธพาลเกิดขึ้นในพระราชอาณาเขต (อธรรมการนิเสธนา) ปันทรัพย์เฉลี่ย ให้แก่ชนผู้ไร้ทรัพย์ มิให้มีคนขัดสนยากไร้ในแว่นแคว้นทั่วบ้านเมือง (ธนาอุปทาน) การปรึกษา สอบถามปัญหา กับสมณพราหมณ์ ผู้ประพฤดีดี ปฏิบัติชอบ ผู้ไม่ประมาทมิัวเมา อยู่เสมอตาม กาลอันควร (ปริพจนา) 2) *ราชสังคหวัตถุ* 4 เป็นหลักธรรมสำหรับเป็นเครื่องยึดเหนี่ยวจิตใจ ประชาชน หลักการสงเคราะห์ประชาชนของนักปกครอง ได้แก่ สัสสมณะ คือ ความฉลาดใน การบำรุงพืชพันธุ์ธัญญาหาร ส่งเสริมการเกษตร, ปุริสมณะ คือ ความฉลาดในการบำรุง ข้าราชการ รู้จักส่งเสริมคนดีมีความสามารถ, สัมมาปาสะ คือ ความรู้จักผูกผผสานรวมใจ ประชาชนด้วยการส่งเสริมอาชีพ, วาชเปยยะ หรือ วาจาเปยยะ คือ ความมีวาจาอันดูดีมีน้ำใจ น้ำคำควรดื่ม คือ รู้จักพูด รู้จักปราศรัย ไพเราะ สุภาพนุ่มนวล ประกอบด้วยเหตุผลมีประโยชน์ เป็นทางแห่งสามัคคี ทำให้เกิดความเข้าใจอันดี และความนิยมเชื่อถือ 3) *ชัตติยะพละ* 5 ประกอบด้วย พาหาลัง หรือ กายพลัง, โภคพลัง กำลังโภคสมบัติ คือ มีทุนทรัพย์บริบูรณ์, อมัจฉพลัง กำลังอมัตย หรือกำลังข้าราชการ, อภิขัจฉพลัง กำลังความมีชาติสูง คือ กำเนิดใน ตระกูลสูง, ปัญญาพลัง กำลังปัญญา คือ ทรงปรีชาญาณ หยั่งรู้เหตุผล ผิดชอบ ประโยชน์มิใช่ ประโยชน์ ด้านรูปแบบการปกครองสมัยสุโขทัย ไม่พบคำว่า สมบูรณาญาสิทธิราชย์ หรือ Absolute Monarchy แต่พบว่า มีการปกครองเป็นแบบปิฎาธิปไตย หรือพ่อปกครองลูก ได้รับ อิทธิพลมาจากพุทธศาสนาตั้งแต่สมัยพระเจ้าอโศกมหาราช¹² ทรงถือหลักธรรมวิชัย มุ่งชนะ จิตใจของประชาชนด้วยการปกครองแผ่นดินโดยธรรม ยึดเอาประโยชน์สุขของประชาชนเป็น ที่ตั้ง ส่งเสริมกิจการสาธารณูปโภค ประชาสงเคราะห์ สวัสดิการสังคม และทำนุบำรุง ศิลปวัฒนธรรม อย่างกว้างขวาง

2.2.3 ประเพณีความสัมพันธ์ระหว่างรัฐกับศาสนา

แนวคิดทางการเมืองการปกครองตามประเพณีความสัมพันธ์ระหว่างรัฐกับศาสนาของ ไทยนั้นหมายความว่า การแสดงให้เห็นถึงอิทธิพลของพุทธศาสนากับการใช้พระราชอำนาจใน กิจกรรมหรือกิจการต่าง ๆ ของพระมหากษัตริย์ไทย โดยเปรียบเทียบกับแนวคิดของศาสนาใน สังคมตะวันตก ที่ถือว่าศาสนาตะวันตกการแยกรัฐกับศาสนาของตะวันตก เกิดจากความขัดแย้ง ด้านความเชื่อจึงต้องการแยกรัฐกับศาสนาออกจากกัน ในขณะที่สังคมไทยไม่พบว่า การแยก นิภายในพุทธศาสนาแล้ว เกิดการต่อสู้รบฆ่ากันแต่อย่างใด แม้แตกแยกวิวาทกัน พุทธศาสนาก็ ใช้วิธีการถกเถียงแสดงเหตุผล หากขัดแย้งกันก็ใช้วิธีการศึกษาพระสัทธรรมหรือรักษาตัวหลักการไว้ คือ การแยกรัฐกับศาสนาหรือ Positive Separation of Church and State แบบไทยตามคติ ทางพุทธศาสนา มาแต่โบราณ ที่ว่า “ผู้บวชแล้ว เมื่อเป็นอยู่ตามพระธรรมวินัย ย่อมพ้นราชภัย” ในเหตุการณ์ปลายรัชสมัยสมเด็จพระนารายณ์มหาราชที่ทรงให้พระสังฆราชบวชข้าราชการ

¹² พระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตโต), *จารึกอโศก*, พิมพ์ครั้งที่ 2, (มปท, 2541), 3-5.

โดยใช้วังเป็นโบสถ์ เมื่อบวชเสร็จแล้วพระเพทราชาก็ได้จับกุมหรือทำอันตรายกับบรรดาข้าราชการบริพาร จึงถือเป็นหลักในความสัมพันธ์ระหว่างรัฐกับศาสนาว่า เมื่อผู้ที่บวชเป็นพระสงฆ์แล้วถือว่าเป็นผู้สละบ้านเรือน ไม่เข้าไปยุ่งเกี่ยวกับกิจการบ้านเมือง การบวชเป็นเส้นสัญลักษณ์ที่แบ่งเขตพุทธจักรกับอาณาจักร โดยคนไทยรู้จักกันว่า ไม่ล่วงล้ำก้ำกายแทรกแซงกัน แต่ฝ่ายพระศาสนาก็ยังถือกุศลฝ่ายบ้านเมืองโดยการให้หลักคำสอนหรือธรรมะแก่ทุกฝ่าย

2.2.4 ตัวบทกฎหมายสมัยสุโขทัยและอยุธยา

ในสมัยสุโขทัย พบว่า มีหลักฐานและกฎหมายสำคัญ ๆ ได้แก่ ศิลาลจารึก หลักที่ 1 สมัยพ่อขุนรามคำแหงมหาราช, ศิลาลจารึก หลักที่ 38 กฎหมายลักษณะลักพา พาหนะ ขโมย ลัก *ศิลาลจารึกหลักที่ 1* ในแง่กฎหมายตามรูปแบบ ศิลาลจารึกย่อมไม่มีลักษณะเป็นกฎหมาย เพราะไม่มีกระบวนการนิติบัญญัติ แต่เป็นเพียงหลักฐานที่แสดงให้เห็นถึงสภาพสังคม การตั้งบ้านเรือน การทำมาหากินของคนในสมัยนั้น ตลอดจนประเพณีวัฒนธรรมและความเชื่อ แต่หากพิจารณาในแง่เนื้อหา พบว่า ศิลาลจารึกมีเนื้อหาที่เกี่ยวกับ สิทธิ เสรีภาพ การสืบมรดก การร้องทุกข์ ด้านภาษีอากร สะท้อนให้เห็นถึงลักษณะความเป็นกฎหมายในแง่เนื้อหาได้ ย่อมแสดงว่า ในสมัยสุโขทัยมีกฎหมาย เพราะกฎเกณฑ์การปฏิบัติเหล่านี้ มีลักษณะเป็นกฎหมายในรูปแบบกฎหมายชาวบ้าน (Volksrecht) ตามแนวคิดแบบปรัชญากฎหมายประวัติศาสตร์ (Historical Law)¹³ ส่วนใน*ศิลาลจารึก* หลักที่ 38 กฎหมายลักษณะลักพา พาหนะ ขโมย ลัก¹⁴ เป็นกฎหมายลายลักษณ์อักษรมีเนื้อหากำหนดความผิดที่เกี่ยวกับบุคคลและทรัพย์สิน เนื่องจากสภาพสังคมใน พลเมืองยังมีจำนวนน้อย จึงถือว่าการลักคน เป็นปัจจัยสำคัญ ในการทำการเกษตรและการสร้างบ้านแปลงเมือง หรือการสร้างชาติ โดยหากใครสามารถรวบรวมผู้คนได้มาก ก็ย่อมมีอิทธิพล หรือสามารถตั้งตนขึ้นเป็นใหญ่ กำหนดให้บุคคลมีหน้าที่ในการช่วยจับกุมขโมยและการให้รางวัลด้วย มีหลักฐานแสดงถึงหลักพุทธศาสนา มีการนำหลักพระธรรมศาสตร์ (คัมภีร์พระธรรมศาสตร์) มาเป็นพื้นฐานในการกำหนดความผิดและโทษ จากคำว่า “ปรับไหมผู้กระทำผิดตามขนาดที่กำหนดไว้ในพระราชศาสตร์ พระธรรมศาสตร์” (มาตรา 1) และมีหลักเรื่อง อุเบกขา เขียนในกฎหมายนี้อีกด้วย

กฎหมายสมัยอยุธยา พบว่า มีตัวบทกฎหมายที่สำคัญและน่าสนใจค่อนข้างมาก ในงานวิจัยครั้งนี้ มี 15 ฉบับ สามารถแบ่งประเภทตามเนื้อหากฎหมายในรูปแบบปัจจุบันได้เป็นกฎหมายสารบัญญัติ กฎหมายวิธีสบัญญัติ กฎหมายปกครอง ดังต่อไปนี้

กฎหมายสารบัญญัติ ได้แก่ 1. *พระไอยการพรมศักดิ์* เป็นกฎหมายที่เกี่ยวกับการกำหนดค่าตัวของบุคคลตามเพศ วัย และสถานะต่าง ๆ เมื่อต้องคิดค่าสินไหมทดแทน กรณีทำให้ผู้อื่นเสียหายแก่ชีวิต หรือร่างกาย, กฎหมายนี้จัดเป็นกฎหมายที่ว่าด้วยเบี้ยปรับตามศักดินา เบี้ยปรับตามพิกัดคาของคน กฎหมายนี้ได้อิทธิพลจากศาสนาพราหมณ์ ที่เชื่อว่า พรหมทัณฑ์

¹³ ดิเรก ควรสมัค, *นิติปรัชญา*, พิมพ์ครั้งที่ 2, (กรุงเทพฯ: วิญญูชน, 2563), 109.

¹⁴ วินัย พงศ์ศรีเพียร, “*ศิลาลจารึกกฎหมายลักษณะลักพา/โจร*,” (เอกสารบรรยาย ณ โรงแรมโลตัสปางสวนแก้ว, 10 กันยายน 2554, 1-2 ,3-6.

หมายถึง ไม้ลงโทษของพระพรหมซึ่งศักดิ์สิทธิ์สามารถสาปให้มอันเป็นไป พระโยการพรมศักดิ์ เป็นกฎหมายที่แสดงให้เห็นถึงความพยายามของรัฐในการรักษาความสงบเรียบร้อย และการคุ้มครองบุคคลในยุคนั้น ด้วยการกำหนดค่าตัวของบุคคลตามเพศ อายุ และศักดิ์¹⁵ สะท้อนให้เห็นถึงระบบการจัดระเบียบทางสังคม ที่ให้ความสำคัญกับพลเมือง ด้วยการกำหนดค่าตัว หรือค่าของบุคคลไว้ เท่ากับเป็นการป้องกันไม่ให้ผู้อื่น มาทำอันตราย หากมีความเสียหายเกิด แก่เนื้อตัวร่างกาย กฎหมายนี้ยังคิดค่าปรับตามผลที่เกิดขึ้นแก่ส่วนต่าง ๆ ของร่างกาย ตลอดจน ตามเกณฑ์อายุของผู้ถูกกระทำอีกด้วย 2. *พระโยการลักษณะผัวเมีย* เป็นกฎหมายเก่าแก่ใน สังคมไทยที่พัฒนามาจากระบบจารีตประเพณี วัฒนธรรมและอิทธิพลของพุทธศาสนา กำหนด เรื่องสำคัญ คือ ลักษณะและลำดับชั้นของภริยา เงื่อนไขการสมรส¹⁶ รูปแบบการสมรส การขาด จากการเป็นผัวเมีย การแบ่งทรัพย์สิน หลังการหย่าหรือการขาดจากการเป็นผัวเมีย พระโยการ ลักษณะผัวเมียเป็นกฎหมายที่สำคัญเนื่องจากเนื้อหาหลายส่วนมีปรากฏในประมวลกฎหมาย แห่งและพาณิชย์บรรพ 5 เรื่องครอบครัว 3. *พระโยการลักษณะลักพาลูกเมีย* ผู้คนท่านมี เนื้อหาดำเนินกับกฎหมายลักษณะลักพา/โจร (ศิลาจารึกหลักที่ 38) ในสมัยสุโขทัย เพราะเป็น กฎหมายที่คุ้มครองบุคคลในสังคม ในฐานะที่เป็นกำลังสำคัญของสังคมของบ้านเมืองในอดีต แต่มีโทษที่รุนแรงขึ้น กล่าวคือ มีโทษถึงประหารชีวิต หากมีการลักพาคนไปขายให้ต่างชาติ หากเปรียบเทียบกับกฎหมายอาญาในปัจจุบัน การลักตัวคนไม่มีความผิดฐานลักทรัพย์ เพราะ คนไม่ถือเป็นทรัพย์ แต่อาจมีความผิดต่อเสรีภาพ อาทิ หน่วงเหนี่ยวกักขัง ตามปอ. มาตรา 310 4. *พระโยการลักษณะเบ็ดเสร็จ* เป็นกฎหมายเกี่ยวกับการใช้ชีวิตประจำวัน มักจะมีข้อพิพาท ขัดแย้งกัน ไม่ว่าจะเป็นเรื่องที่ดินทำกิน การเกษตรการเพาะปลูกข้าวและพืชผลต่าง ๆ การเกิด อุบัติเหตุเกี่ยวกับการจราจรทั้งทางบก¹⁷ เช่น เหวียนโดนกัน และทางน้ำ เช่น เรือโดนกัน การ เกิดอันตรายจากการทำไสยศาสตร์ การกระทำคุณไสย การวางยาพิษ มีตัวอย่างกฎหมายหาก พิพาทจากการถากต้นไม้ไกลหนทาง แล้วหัวขวานหรือทั้งด้ามขวานหลุดกระเด็นไปถูกคนอื่น จะมีความรับผิดชอบและไม่ให้รับผิดชอบ โดยคำนึงถึงเจตนาหรือประมาทหรือเป็นเหตุสุดวิสัย จากการที่ ขวานหลุดมือไปถูกคนตาย ให้ไปทำบุญส่งให้ผู้ตาย และถือว่าเป็นบาปกรรมของผู้เดินมา จะเห็นได้อย่างชัดเจนว่า เป็นอิทธิพลทางพุทธศาสนาที่ว่า การไม่มีเจตนาฆ่า คือ การไม่ตั้งใจ ไม่คิดไม่เห็นว่าเกิดผล (ตาย) เกิดขึ้น เช่นนี้ทางพุทธศาสนาถือว่า พ้นจากการผิดบาปด้วย เจตนาหรือด้วยกรรม พระโยการลักษณะเบ็ดเสร็จ เทียบกับกฎหมายปัจจุบัน ได้แก่ เรื่อง ละเมิด เอกเทศสัญญา เรื่องที่ดิน และยังรวมถึงเรื่องทางอาญาอีกด้วย จากกรณีการถากต้นไม้ ด้วยขวานเป็นเหตุให้มีคนตาย ที่สำคัญคือเรื่องการเพาะปลูกข้าว เท่ากับเป็นการส่งเสริมด้าน

¹⁵ ศิริพร ดาบเพชร, *ค่าของคนและบทปรับในกฎหมายตราสามดวง*, (โครงการวิจัยเมธีอาวุโส สกว. “กฎหมายตราสาม ดวง ในฐานะมรดกโลก”), มปท, 7-8.

¹⁶ กัณฐ์ กำประเสริฐ สุเมศ จานประดับ, *ประวัติศาสตร์กฎหมายไทยและระบบกฎหมายหลัก*, (โรงพิมพ์มหาวิทยาลัย รามคำแหง, 2543), 46.

¹⁷ เสนีย์ ปราโมช, *กฎหมายสมัยอยุธยา*, พิมพ์ครั้งที่ 2, (วิญญูชน, 2559), 61.

การเกษตร ที่นำหลักการเรื่องแม่พระโพสพ ซึ่งเป็นเทวดาปกป้องรักษาคุ้มครองข้าว หากมีคนมาทำการละเมิดต่อข้าวในนา จึงกำหนดโทษให้ปรับไหม และให้ผู้กระทำผิดนำของถวาย ได้แก่ หมู เป็ด เหล้าไห รูปเทียนไปบูชาทำขวัญแม่พระโพสพอีกด้วย 5. *พระไอยการลักษณะวิวาท* ต่ำดี เป็นกฎหมายเกี่ยวกับการวิวาทคดีกัน การทำร้ายซึ่งกันและกัน และการหมิ่นประมาท มีการกำหนดให้คนที่ไม่มีอาการห้ามคนวิวาทตีต่อกัน ถือว่าต้องมีโทษปรับไหม บทลงโทษในกฎหมายนี้ถือตามความรุนแรงของสิ่งที่นำมาใช้ทำร้าย และถือตามผลที่เกิดขึ้นกับร่างกายส่วนต่าง ๆ มีการยกเว้นไม่ลงโทษหากผู้ที่กระทำการวิวาทต่ำดี เป็นคนวิกลจริต (บ้า) หรือเป็นเด็กอายุไม่เกิน 7 ปี กับคนชราอายุ 70 ปีขึ้นไป 6. *พระอัยการลักษณะโจร* เป็นกฎหมายที่กำหนดความผิดเกี่ยวกับการลักขโมยและการแย่งชิงเอาทรัพย์สินของผู้อื่น การลักขโมยและกระทำต่อทรัพย์สินทางพุทธศาสนา ต่อพระพุทธรูป จะถูกลงโทษหนักถึงประหารชีวิต นอกจากนี้ยังได้กำหนดนิยามของโจรประเภทต่าง ๆ ตามลักษณะของการกระทำ จึงมีชื่อโจรแปลก ๆ เช่น สาธารณโจร ปณฺธุสะกะโจร และวิสาสคาทโจร คือ เป็นโจรลักทรัพย์สิ่งของจากญาติพี่น้อง บิดามารดา สามภริยา เขย สะไ้ (โจรที่เป็นญาติพี่น้องกัน) วิธีการจับกุม เช่น หากโจรหรือผู้ที่ลักขโมยนั้นไม่ต่อสู้แล้ว ห้ามฆ่าโจร เรียกว่า “จับโดยละม่อม”¹⁸ พระไอยการลักษณะโจร มีบทกำหนดให้ญาติพี่น้องหรือเพื่อนบ้าน ต้องช่วยกันระมัดระวังคนของพวกตนมิให้มันเป็นโจร เรียกว่า โจร 5 เส้น หากไม่ช่วยถือว่ามีความรับผิดชอบร่วมกัน พระไอยการลักษณะโจร หากเทียบกับกฎหมายปัจจุบัน คือ กฎหมายอาญาและประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา 7. *พระไอยการลักษณะมรดก* การแบ่งมรดก ตามกฎหมายนี้ถือหลักเรื่องศักดินา เป็นเกณฑ์ในการแบ่งมรดก โดย ผู้ตายที่มีศักดินา 400 ไร่ หรือกว่านั้น ให้แบ่งมรดก ออกเป็น 4 ส่วนหรือ 4 ภาค คือ ภาคหลวง 1 ภาคบิดามารดา 1 ภาคภรรยา 1 และภาคญาติ 1 แต่มีข้อยกเว้นสำหรับพวกที่มีศักดินา 400 ไร่ ขึ้นไป ไม่ต้องแบ่งให้แก่ภาคหลวง หากผู้ตายมีบำเหน็จ หรือบำนาญอย่างใดอย่างหนึ่ง และหากผู้ตายเป็นพราหมณ์ แม้จะมีศักดินากว่า 400 ไร่ การได้มรดกถือหลัก “ทายาทที่ได้รับการใช้ปลงศพเจ้ามรดกเป็นสำคัญ จะได้มรดก” หรือหลักความกตัญญูรู้คุณ หากทายาทคนใดไม่ได้รับการใช้ปลง ศพเจ้ามรดก จะเรียกเอามรดกไม่ได้¹⁹ หากเปรียบเทียบกับประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ ลักษณะมรดก ในมาตรา 1629 กำหนดทายาทโดยธรรมออกเป็น 6 ลำดับ คือ 1. ผู้สืบสันดาน 2. บิดามารดา 3. พี่น้องร่วมบิดามารดาเดียวกัน 4. พี่น้องร่วมบิดาหรือมารดาเดียวกัน 5. ปู่ ย่า ตา ยาย 6. ลุง ป้า น้า อา

กฎหมายวิธีสบัญญัติ ได้แก่ 8. *พระไอยการลักษณะรับฟ้อง* การดำเนินคดีหรือฟ้องศาล ในอดีตมีหลักแตกต่างกับกฎหมายวิธีพิจารณาความในปัจจุบันอย่างมาก โดยกำหนดเงื่อนไขสำคัญเริ่มแรก คือ ให้ผู้ละมาฟ้อง จะต้องเป็นราษฎรที่มีสังกัดมูลนาย เป็นระบบการควบคุมราษฎรของทางราชการ ไว้เพื่อใช้ในยามจำเป็น เมื่อเกิดมีความเดือดร้อนจะฟ้องร้องศาล จึงควร

¹⁸ เรื่องเดียวกัน.

¹⁹ เรื่องเดียวกัน, 91.

เป็นพลเมืองดีเสียก่อน โดยมีสังกัด เมื่อเดือรื้อนขึ้นมาขอความช่วยเหลือจากหลวง และยังมี การกำหนดเรื่องทนายความไว้ว่า ทนายความว่าต่างแก่ต่าง หมายถึง²⁰ ผู้ที่มาปรากฏเป็นตัว ความแทนคู่ความ หรือผู้เป็นตัวแทนของผู้มีบรรดาศักดิ์ตั้งแต่ 400 ไร่ขึ้นไป ส่วนคนที่มีศักดินา ต่ำกว่า 400 ไร่นั้น ผู้มาปรากฏแทนหรือทนายความอาจให้พี่น้องแก่ต่างให้เป็นทนาย บทบาท หน้าที่ของทนายความ คือ ทนายต้องไปถูกกักไว้แทนตัวความและผู้ที่เกี่ยวข้องการถามความของ ตระลาการ ทั้งนี้การให้คู่ความถามความกันเอง ระหว่างสืบพยานกัน การฟ้องคดีต่อศาลใน ปัจจุบันตามประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความแพ่ง ไม่มีข้อห้ามข้อจำกัดเกี่ยวกับการต้องมี สังกัดอีกแล้ว ผู้ฟ้องคดี เรียกว่า “โจทก์” ผู้ที่ถูกฟ้องคดีเรียกว่า “จำเลย” ทั้งโจทก์และจำเลยมี ชื่อเรียกโดยรวมว่า “คู่ความ” ในกรณีกฎหมายบังคับว่าคู่ความดำเนินคดีเองไม่ได้ จึงต้องมี ผู้แทนโดยชอบธรรม หรือหากคู่ความไม่ประสงค์จะฟ้องหรือต่อสู้คดีด้วยตนเอง สามารถแต่งตั้ง ทนายความ หรือผู้แทนโดยชอบธรรมหรือผู้ที่ตัวความตั้งมาเป็นผู้แทนต้องกระทำการในนาม ของตัวความ เป็นผู้ดำเนินคดีแทน 9. *พระไอยการลักษณะพยาน* เป็นกฎหมายที่ให้ความสำคัญ กับพยานบุคคลอย่างมาก จึงกำหนดลักษณะต้องห้ามบุคคลที่ไม่สามารถเป็นพยานได้ เช่น เด็ก คนแก่ คนหูหนวกตาบอด คนวิกลจริต คนขอทาน หญิงนครโสเภณี กะเทย บัณเฑาะก์ คน เหล่านี้ห้ามรับฟังเป็นพยานเนื่องจากไม่มีความน่าเชื่อถือ ขณะที่มีการกำหนดพยานที่น่าเชื่อถือ ไว้ตามลำดับ ได้แก่ พระภิกษุผู้ทรงศีลทรงธรรม นักปราชญ์ราชบัณฑิต และขุนนางผู้มี บรรดาศักดิ์ (ทิพพยาน) ขุนนางข้าราชการชั้นผู้น้อย รวมทั้งญาติพี่น้อง เพื่อนมิตรสหายของ คู่ความ ทั้งนี้พยานที่มีน้ำหนักมากที่สุด คือ ทิพพยาน แต่มีข้อสังเกตว่า พยานบอกเล่าถูกห้ามมิให้ รับฟังเป็นพยานนั้นเลย วิธีการการสืบพยานในอดีต มิได้ทำกันในศาล แต่จะไปสืบที่บ้านพยาน จึงเรียกว่า การเผชิญพยานหรือการเดินเผชิญสืบ ก่อนการสืบพยานจะต้องทำพิธีสาบานต่อ สิ่งศักดิ์สิทธิ์รวมทั้งศาลาแข่งไว้ด้วย นับว่าเป็นอิทธิพลที่มาจากความเชื่อถือตามประเพณีของ คนไทยมาแต่อดีตประกอบกับหลักพุทธศาสนา คือ ศีลข้อมธุสาวาท 10. *พระไอยการลักษณะ พิสูจน์ดำเนินน้ำลูยไฟ* กฎหมายนี้จะนำมาใช้เมื่อคดี ไม่สามารถหาหรือไม่มีพยานหลักฐานจะพิสูจน์ ความเท็จจริงกัน หรือมีข้อเท็จจริงที่จะพิสูจน์ด้วยพยานไม่ได้ จึงเป็นมาตรการสุดท้ายเมื่อไม่สามารถ มีพยานหลักฐานในยุคนั้น ตามคติความเชื่อในจารีตประเพณีความเชื่อทางไสยศาสตร์ วิธีการพิสูจน์ ในอดีต ได้แก่ การสาบาน การตามเทียน การล้วงตะกั่ว การว่ายนน้ำ ว่านน้ำข้ามปาก และ การดำน้ำ การลุยไฟ การดำเนินการพิสูจน์เช่นนี้ อาศัยความเชื่อทางศาสนาพุทธและศาสนา พราหมณ์ เป็นผลของหลักความเชื่อเรื่อง ทำดีได้ดี ทำชั่วได้ชั่ว การใช้วิธีเหล่านี้ นับว่าเป็น กิจกรรมที่ทำให้ความขัดแย้งระหว่างบุคคลในสังคมคลี่คลายลง²¹ ปัจจุบันในประมวลกฎหมาย วิธีพิจารณาความแพ่ง มาตรา 84 มีบทบัญญัติทำนองนี้เรียกว่า การทำกัน 11. *พระไอยการ ลักษณะตระลาการ* เป็นกฎหมายเกี่ยวกับการแต่งตั้งบุคคลที่จะมาทำหน้าที่ตัดสินคดีความ

²⁰ เรื่องเดียวกัน, 99.

²¹ อาทิตย์ ศรีจันทร์, *วรรณกรรมคำสัตย์สาบานในกฎหมายตราสามดวง*, (รายงานการวิจัย), มหาวิทยาลัยสวนสุนันทา, 2555, 10.

โดยอาจเป็นผู้ที่พระมหากษัตริย์ทรงแต่งตั้งหรืออาจเป็นบุคคลที่คู่ความตกลงแต่งตั้งกันก็ได้ ในปัจจุบันมักเรียกกันว่า “ผู้พิพากษา” ในศาลยุติธรรม ส่วนคำว่า ตรีลาการนั้นถูกเรียกว่า “ตุลาการ” ใช้กับบุคคลที่ทำหน้าที่ตัดสินคดีในศาลปกครอง โดยหลักผู้เป็นตรีลาการจะต้องถือหลักไม่มีความลำเอียงสว่ประการหรืออคติสว่ ตรีลาการมีบทบาทในแบบไต่สวน กำหนดให้มีการกำกับคุมตัวคู่ความไว้ในตรีลาการ ห้ามละเมิดอำนาจตรีลาการ ในการถามพยานในศาล รวมทั้งห้ามนำเรื่องที่ตัดสินแล้ว ในประเด็นข้อเดียวกันมาฟ้องคดีอีก 12. พระไอยการลักษณะอุทธรณ์ กฎหมายนี้เป็นเรื่องการฟ้องตรีลาการผู้ตัดสินคดีว่ากระทำการมิชอบด้วยประการต่าง ๆ เรียกว่า องค์อุทธรณ์ เช่น ถามความตามอำเภอใจ, จงใจดัดแปลงสำนวน, เรียกเงินทรัพย์สินจากคู่ความ เร่งสินไหมได้แล้วไม่ส่งให้แก่ผู้ชนะคดี, หน่วงเหนี่ยวคดีจนขาดอายุความ, ทำชู้ลูกความ ช่มชู้ลูกความ, ตัดสินคดีผิด หากพระมหากษัตริย์ทรงรับคดีและตัดสินได้ความจริงว่า ตุลาการผิด หากเป็นความหลวง (คดีหลวง) ให้เขียนนโยบายตุลาการ หากเป็นความราษฎร์ (คดีราษฎร์) ให้ปรับไหมใช้ทุนแก่ผู้อุทธรณ์ ถ้าผู้อุทธรณ์แพ้คดี ให้เขียนจงหนัก และริบราชบาตรแล้วเอาตัวเข้าคุก 13. พระไอยการลักษณะอาญาหลวง (กฎหมายอาญาหลวง อาญาราษฎร์) เป็นกฎหมายเกี่ยวกับการลงโทษข้าราชการ ที่กระทำความผิดต่อตำแหน่งหน้าที่หรือใช้อำนาจโดยมิชอบ โดยแสดงถึงว่าการที่บุคคลคิดคดทรยศต่อพระมหากษัตริย์เจ้า รวมทั้งเรื่องอื่น ๆ ที่เกี่ยวกับการปฏิบัติหน้าที่ การใช้อำนาจโดยมิชอบ เช่น ความผิดฐานกรรโชกราษฎร ความผิดฐานไม่กราบทูลตามจริง อำพรางคดี, เบียดบังส่วยสาอากร เรียกสินบาทจากคดีความที่ตนพิจารณาตัดสินนั้น, อำพรางปกปิดความดีความชอบของผู้อื่น แต่ยกย่องตนเองว่าดี, ปกปิดผู้คิดร้ายต่อแผ่นดิน (กบฏ) ห้ามข้าราชการบริพารคบกันเสพสุรายาเมาสุบผื่นเที่ยวเล่นในกลางคืน และมีการเจรจาคดีอันมิควร นอกจากนี้ยังมีการห้ามหญิงไทยแต่งงานกับคนต่างด้าว ส่วนพระไอยการลักษณะอาญาราษฎร์ มีบทห้ามมิให้ราษฎรผู้มีมูลวิาท ทำกฎหมายเอาเอง หรือตั้งศาลเตี้ยชำระความขึ้นมาลงโทษกรณีมีการใช้ก้อนดินอิฐขว้างเรือนท่านกลางคืน, เอาผิดกับชายไปขอลูกสาวท่านแต่งงานแล้วกลับเกาะกุมเบาะแสลงถูกลากเอาหญิงไป, แจ้งความเท็จว่ามีคนทำร้ายตนด้วยประการใด ๆ 14. พระไอยการบานแผนก เป็นกฎหมายเกี่ยวกับการควบคุมกำลังคน (ไพร่) การทำทะเบียนราษฎร (ไพร่) ไว้ใช้ในราชการ โดยมูลนาย ที่มีศักดินา 500 ไร่ขึ้นไป²² ต้องยื่นบัญชีทะเบียนทางว่าไพร่ในสังกัดหมู่สังกัดกรม ให้มีสวัสดิการแก่ไพร่หลวง อีกส่วนหนึ่งพระไอยการบานแผนก ยังกำหนดเรื่องการแบ่งปันลูก เนื่องจากหญิงไทยนอกจากจะทำงานบ้านแล้ว ยังต้องออกรบช่วย ดังนั้นเมื่อมีการแต่งงานกัน หากเป็นการแต่งงานข้ามสังกัดกันของไพร่หลวง ไพร่สม ลูกที่เกิดมาจะเป็นคนของใคร เพื่อให้รู้ว่าลูกที่เกิดจากพ่อแม่คนละสังกัดดังกล่าวต้องขึ้นอยู่กักรบฝ่ายพ่อหรือแม่ จึงเป็นเรื่องการแบ่งปันกำลังคนและการตัดสินข้อพิพาทใน

²² ศิริพร ดาบเพชร, “พระไอยการบานแผนกสถานภาพบุคคลและการจัดระเบียบสังคมไทยสมัยโบราณ,” บทความจากงานวิจัยที่เสนอในโครงการวิจัยของเนืออาสุโส ดร.วินัย พงษ์ศรีเพียร กฎหมายตราสามดวง ประมวลกฎหมายไทย ในฐานะมรดกโลก, มปป, 1.

การแบ่งปันกำลังคน โดยมีการตั้ง “กรมสุรัสวดี” ดูแลกำลังพลทั่วราชอาณาจักร 15. พระไอยการกบฏศึก เป็นกฎหมายเกี่ยวกับความปลอดภัยของบ้านเมือง มีการกำหนดความผิดกรณีคิดกบฏ การหนีศึก การทุจริตเสบียงอาหาร มีการกำหนดโทษไว้ถึง 32 สถาน โดยเฉพาะความผิดฐานเป็นกบฏด้วยการคิดร้ายด้วยมักใหญ่ใฝ่สูง คิดประทุษร้ายพระมหากษัตริย์ให้ถึงสิ้นพระชนม์ให้ลงโทษสามสถาน คือ 1. ริบราชบาตฆ่าเสียทั้งโคตร 2. ริบราชบาตฆ่าเสียเจ็ดชั่วโคตร 3. ฆ่าเสียส่วนโคตรนั้นอย่าให้เลี้ยงสืบไป การประหารชีวิตอย่าให้โลหิตตกลงในแผ่นดิน ประมวลกฎหมายอาญาในปัจจุบัน มีกำหนดไว้เรื่อง ความผิดฐานเป็นกบฏ และตระเตรียม สมคบเพื่อเป็นกบฏ มาตรา 113, 114

3. สรุปและข้อเสนอแนะ

ผลการวิจัยเรื่อง ประวัติศาสตร์กฎหมายไทย: ศึกษาอิทธิพลของศาสนาพราหมณ์และศาสนาพุทธกับการเมืองการปกครองสมัยสุโขทัยและอยุธยา ในครั้งนี้ พบว่า สังคมไทยในยุคดังกล่าวได้รับอิทธิพลจากศาสนาพราหมณ์และศาสนาพุทธอย่างมาก เห็นได้จากรูปแบบการปกครอง สถานะของผู้ปกครอง การใช้อำนาจและการควบคุมการใช้อำนาจของผู้ปกครอง การจัดระบบสังคม วิถีชีวิตความเป็นอยู่ของคน สะท้อนออกมาเป็นกฎหมายและกฎเกณฑ์ต่าง ๆ เช่น พระไอยการลักษณะต่าง ๆ ตลอดจนกระบวนการยุติธรรม ที่เป็นไปตามสภาพสังคมในยุคนั้น ๆ งานวิจัยในครั้งนี้มีข้อจำกัดด้านข้อมูลบางประเภท อาทิเช่น จดหมายเหตุเอกสารชั้นต้น ผู้ที่สนใจจะค้นคว้าประวัติศาสตร์กฎหมายไทย ยังสามารถค้นหาในแง่มุมอื่นอีกมาก นอกจากในแง่กฎหมายที่งานครั้งนี้มุ่งเน้น สิ่งสำคัญ คือ หลักการที่ได้ค้นพบจากศาสนาพราหมณ์และพุทธศาสนาที่เกี่ยวกับ การเมืองการปกครองและกฎหมาย แสดงถึงสัจธรรมความจริงที่ไม่อาจปฏิเสธได้ว่า คนในสมัยก่อน มีความสามารถที่จะพัฒนาในอารยธรรมของตนเองให้มีความเจริญก้าวหน้าขึ้นโดยยึดถือหลักธรรมและคำสอนในศาสนาพราหมณ์และพุทธศาสนา แม้ว่าคนในยุคปัจจุบันมักจะมองข้ามความสำคัญของหลักธรรมคำสอนดังกล่าวไป ทำให้เกิดปัญหาขึ้นตั้งแต่ระดับหน่วยย่อยของสังคม คือ ครอบครัว จนถึงระดับชาติ ปัญหาความขัดแย้งกันที่เกิดขึ้นในสังคมไทยนับว่ายืดเยื้อและยาวนาน และมีความพยายามในการแก้ไขปัญหายู่งี้ตามในแง่ของการศึกษาประวัติศาสตร์ผ่านมุมมองของศาสนาพราหมณ์และพุทธศาสนา จึงเป็นประเด็นสำคัญในการนำมาแก้ไขปัญหาดังกล่าวที่เป็นอยู่ในปัจจุบัน ดังนั้นควรมีการปฏิรูปหรือปรับปรุงการศึกษาด้วยการทำให้สถาบันการศึกษาครูอาจารย์และผู้เกี่ยวข้องได้เรียนรู้ประวัติศาสตร์ความเป็นมาของสิ่งต่าง ๆ เพื่อให้เข้าใจถึงเบื้องหลังความเป็นมาเพื่อนำมาประยุกต์เชื่อมโยงว่า ศาสน์ต่าง ๆ ในโลกนี้ ล้วนแต่มีที่มาที่ไป มีเหตุมีผล และสามารถอธิบายปรากฏการณ์ได้ จะทำให้เกิดความภูมิใจในความเป็นชาติของตนเอง และทราบถึงจุดแข็งและจุดอ่อนต่าง ๆ ในสังคมไทย ดังคำกล่าวที่ว่า “จิตอยู่กับปัจจุบัน ปัญญาครอบคลุมอดีตและอนาคต”

บรรณานุกรม

- กรมการศาสนา. *ความรู้ศาสนาเบื้องต้น*. โรงพิมพ์ชุมนุมสหกรณ์การเกษตรแห่งประเทศไทย จำกัด, 2554.
- กำธร กำประเสริฐ, และสุเมธ จานประดับ. *ประวัติศาสตร์กฎหมายไทยและระบบกฎหมายหลัก*. ครั้งที่ 1 (ปรับปรุงใหม่). มหาวิทยาลัยรามคำแหง, 2543.
- จุฑารัตน์ เกตุปาน. “การศึกษาวิเคราะห์คำโบราณจากศิลาจารึกสมัยกรุงสุโขทัยที่ไม่ปรากฏใน พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ.2542.” *วารสารมนุษยศาสตร์ มหาวิทยาลัยนเรศวร* 7, ฉ.2 (2553): 13-26.
- ดิเรก ควรสมาคม. *นิติปรัชญา*. พิมพ์ครั้งที่ 2. กรุงเทพฯ: วิญญูชน, 2563.
- ดิเรก ควรสมาคม. *กฎหมายมหาชนแนวประยุกต์*. พิมพ์ครั้งที่ 4. กรุงเทพฯ: วิญญูชน, 2560.
- ดิเรก ควรสมาคม. *ปรัชญาหลักกฎหมายไทย ตามคำสอนในพุทธศาสนา*. (รายงานการวิจัย). สำนักวิชานิติศาสตร์: มหาวิทยาลัยราชภัฏเชียงราย. 2563.
- พระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตฺโต). *จาริกอโคก*. พิมพ์ครั้งที่ 2. มปท, 2541.
- พระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตฺโต). *พระพุทธศาสนาในเอเชีย*. กรุงเทพฯ:ธรรมสภา, 2540.
- พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ.ปยุตฺโต). *คติ จตุคามรามเทพ*. มปท, 2550.
- พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ.ปยุตฺโต). *จาริกบุญ จาริกธรรม*. พิมพ์ครั้งที่ 11. กรุงเทพฯ: พิมพ์สวย, 2553.
- พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ.ปยุตฺโต). *พัฒนาสังคมไทย ด้วยความรู้เข้าใจไตรภูมิ*. กรุงเทพฯ: ผลิติมม์, 2555.
- พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ.ปยุตฺโต). *ธรรมบรรยายเรื่องบูชาพระพรหมจนองค์พัง ก็ยังไม่รู้จัก ท้าวมหาพรหม*. <https://www.youtube.com/watch?v=scPjjj4RY0Q>.
- พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ.ปยุตฺโต). *ธรรมะบรรยาย ชุดธรรมนี้มีไกล 2550 ตอน03. เรื่อง เมื่อประชาธิปไตยที่ไม่ประสีประสา มาเจอปัญหาศาสนาประจำชาติ*. วัดญาณเวศกวัน.
- พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ.ปยุตฺโต). *กาลานุกรม พระพุทธศาสนาในอารยธรรมโลก*. กรุงเทพฯ: ผลิติมม์, 2555.
- พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ.ปยุตฺโต). *พัฒนาสังคมไทยด้วยความรู้ความเข้าใจไตรภูมิ*. กรุงเทพฯ: ผลิติมม์, 2556.
- พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ.ปยุตฺโต). *เจาะหาความจริงเรื่องศาสนาประจำชาติ*. พิมพ์ครั้งที่ 2. มปท., 2550.
- มูลนิธิสมเด็จพระเทพรัตนราชสุดา. *นามานุกรมพระมหากษัตริย์ไทย*. กรุงเทพฯ: นานมีบุ๊คส์พับลิเคชั่น จำกัด, 2554.
- ราชบัณฑิตยสถาน. *ความรู้ในประวัติศาสตร์ไทย เล่ม 1 ฉบับราชบัณฑิตยสถาน*. ห้างหุ้นส่วนจำกัด ไอเดีย สแควร์, 2554.
- ร. แลงการ์ด (ชาญวิทย์ เกษตรศิริและวิมลย์ พงศ์พนิตานนท์ บรรณาธิการ). *ประวัติศาสตร์กฎหมายไทย*. กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, 2553.

- วินัย พงศ์ศรีเพียร. *ศิลาจารึกกฎหมายลักษณะลักพา/โจร*. เอกสารประกอบการบรรยาย ประวัติศาสตร์และหลักฐานประวัติศาสตร์สุโขทัย. โรงแรมปางสวนแก้ว เชียงใหม่. 10 กันยายน, 2554.
- ศิริพร ดาบเพชร. *คำของคนและบทปรับในกฎหมายตราสามดวง*. โครงการวิจัยเมธีอาวุโส สกว. “กฎหมายตราสามดวง ในฐานะมรดกโลก”, มปท.
- ศิริพร ดาบเพชร. *พระไอยการบานแผนกสถานภาพบุคคลและการจัดระเบียบสังคมไทยสมัยโบราณ*. บทความจากงานวิจัยที่เสนอในโครงการวิจัยของเมธีอาวุโส ดร.วินัย พงศ์ศรีเพียรกฎหมายตราสามดวง ประมวลกฎหมายไทยในฐานะมรดกโลก, มปป.
- สมเด็จพระพุทธโฆษาจารย์ (ปอ.ปยุตฺโต). *ธรรมของพระราชา*. มปท., 2560.
- สมเด็จพระพุทธโฆษาจารย์ (ปอ.ปยุตฺโต). *วินัย เรื่องที่ใหญ่กว่าที่คิด*. มปป, มปป.
- สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย(สกว.). *นิติปรัชญาไทยประกาศพระราชปรารภ หลักอิทธิบาท พระธรรมสาตร และ On the Laws of Mu'ung Thai or Siam*. จัดพิมพ์เฉลิมพระเกียรติในโอกาสที่กฎหมายตราสามดวงมีอายุครบ 200ปี, 2548.
- เสนีย์ ปราโมช, .ม.ร.ว. *กฎหมายสมัยอยุธยา*. พิมพ์ครั้งที่ 2. กรุงเทพฯ: วิญญูชน, 2559.
- เสถียร โพธิ์นันทะ. *การบรรยายธรรมเรื่องประวัติมนุษยชาติและศาสนา ตอน 001*. https://www.youtube.com/watch?v=47VudW5qX_A&list=PLLLPBOIZem8ECleXrm1l-rimdpOMfIQLg.
- เสถียร โพธิ์นันทะ. *ตรรกะวิทยา ตอน 050*. การบรรยายธรรมะ. เข้าถึงได้จาก <https://www.youtube.com/watch?v=scPjjj4RY0Q>.
- เสถียร โพธิ์นันทะ. *บรรยายธรรมเรื่อง “ศาสนาสมัยอยุธยารัตนโกสินทร์”* <https://www.youtube.com/watch?v=g2TsanxXstU>. เข้าถึง 9 มิถุนายน 2564.
- แสวง บุญเฉลิมวิภาส. *ประวัติศาสตร์กฎหมายไทย*. พิมพ์ครั้งที่ 10. กรุงเทพฯ: วิญญูชน, 2554.
- หม่อมราชวงศ์ศุภวัฒน์ เกษมศรี, มูลนิธิสมเด็จพระเทพรัตนราชสุดา. *นามานุกรมพระมหากษัตริย์ไทย*. กรุงเทพฯ: นานมีบุ๊คพับลิเคชั่น จำกัด, 2554.
- อาทิตย์ ศรีจันทร์. *วรรณกรรมคำสัตย์สาบานในกฎหมายตราสามดวง*. (รายงานการวิจัย). มหาวิทยาลัยสวนสุนันทา. 2555.
- Richard J. Evans. *"The Two Faces of E.H. Carr" History in Focus, Issue 2: What is History?*. University of London, 2001.
<https://archives.history.ac.uk/history-in-focus/Whatishistory/evans10.html>
accessed July 19, 2021.
- R.G. Collingwood, *the Idea of History (1946 Edition)* Martino Fine Books. February 4, 2014.